

кутом будь-якої з наук гуманітарної парадигми знання, що уможливило подальші дослідження з цієї теми.

Література

- Карасик В. И. Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажи. / В. И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 310 с.
- Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
- Карасик В. И., Дмитриева О. А. Лингвокультурный типаж: к определению понятия // Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажи. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 310 с.
- Карасик В. И., Ярмахова Е. А. Лингвокультурный типаж «английский чужак». – М.: Гнозис, 2006. – 240 с.
- Караулов Ю. Н., Чулкина Н. Л. Русская языковая личность : интегративный аспект в условиях межкультурных коммуникаций : уч. пособие. // Ю. Н. Караулов, Н. Л. Чулкина. – М., 2008. – 139 с.
- Клецина И. С. Гендерная психология. 2-е изд. / Под ред. И.С. Клециной. – СПб. : Питер, 2009. – 496 с.
- Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Монография. / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 168 с.
- Рошка Е. В. Гендерные стереотипы в современном обществе // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 19-20 квітня 2013 р. / Відп. за вип. В.В. Опанасюк. – Суми : СумДУ, 2013. – Ч.3. – С. 2-6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/30648/1/Roshka_gender%20stereotypes.pdf
- Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и культурный аспекты. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 228 с.
- Шаклеин В. М. Русская лингводидактика : история и современность : Учеб. пособие. – М. : РУДН, 2008. – 209 с.

УДК 811.111'06'27

СОЛОГУБ Л. В.

(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИКИ АПЕЛЮВАННЯ ДО АВТОРИТЕТУ В НАУКОВО-ДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ЕКОЛОГІЇ)

Статтю присвячено дослідженню тактики апелювання до авторитету у сучасному науково-дидактичному дискурсі в галузі екології. Проаналізовано різноманітні способи реалізації даної тактики (цитати, посилання на авторів та їхні праці, згадування політичних, громадських та релігійних діячів, організацій з охорони навколишнього середовища). Встановлено, що зазначені засоби сприяють розширенню картини світу адресата шляхом експліцитного впливу на його інтелектуальну сферу.

Ключові слова: науково-дидактичний дискурс, адресант, адресат, тактика апелювання до авторитету, картина світу, цитата, посилання, текст-носії, текст-джерело

Сологуб Л. В. Способы реализации тактики апелляции к авторитету в научно-дидактическом дискурсе (на материале современных учебников по экологии). Статья посвящена исследованию тактики апелляции к авторитету в современном научно-дидактическом дискурсе в сфере экологии. Проанализированы различные способы реализации данной тактики (цитаты, ссылки на авторов и их работы, упоминание политических, общественных и религиозных деятелей, организаций охраны окружающей среды). Установлено, что анализируемые способы помогают адресанту расширить картину мира адресата способом эксплицитного влияния на его интеллектуальную сферу.

Ключевые слова: научно-дидактический дискурс, адресант, адресат, тактика апелляции к авторитету, картина мира, цитата, ссылка, текст-носитель, текст-источник, эксплицитный

Solohub L. V. Means of Expressing Tactic of Appealing to Authorities in Scientific-Didactic Discourse (on the Basis of Modern Textbooks on Ecology). The given article is dedicated to the problem of expressing the tactic of appealing to authorities in scientific-didactic discourse in the sphere of ecology. Since this type of discourse comprises the features of scientific, didactic and ecological discourses, its communicative purpose is twofold: to provide professional knowledge to the addressees and to shape their eco-friendly attitudes towards environment. Emphasis on the ecological problems makes an addresser and an addressee as members of one communicative society. The given tactic via quotations, references, mentioning political, governmental and religious leaders, and organizations working with environmental issues implies the following pragmatic function – producers address to authorities' thoughts to express the necessity of information in an explicit or implicit manner, thus increasing their position in the recipient's eyes when the latter trusts the message transmitted to him. Citation and references help an addresser illustrate the information with the facts from other authors' works, expand it and show his attitude towards the problem. Bibliography references help an addressee with the future detailed comprehension of the material. Mentioning leaders and organizations working with environmental issues helps students understand that ecological problems are of global concern nowadays as an awareness of international events, population trends, health and living conditions, and environmental quality are essential for educated people. The means of expressing the tactic of appealing to authorities are richly illustrated with the examples taken from the modern textbooks on ecology published in the USA.

Key words: scientific-didactic discourse, addresser, addressee, tactic of appealing to authorities, worldview, quotation, reference, text-carrier, text-source, explicit

Основне комунікативне завдання будь-якого науково-дидактичного дискурсу полягає у цілеспрямованій передачі продуцентами фахового та наукового знання з певної галузі реципієнтам з метою їх фахової соціалізації.

Тактика апелювання до авторитету передбачає звертання адресанта до думок авторитетних осіб або джерел для експліцитного або імпліцитного вираження важливості поданої інформації. Дієвість тактики полягає в автоматичному підсиленні позиції продуцента в очах реципієнта, коли перший налаштовує останнього на довірливе ставлення до змісту повідомлюваного [Гніздечко 2005, с. 8], що допомагає усвідомити його необхідність для розуміння цілого тексту [Костигіна 2003, с. 26]. Засоби вираження даної тактики розглядали у науковому дискурсі та тексті, політичному, економічному, публіцистичному. Проте аналіз літератури виявив відсутність досліджень, присвячених тактиці апелювання до авторитету у науково-дидактичному дискурсі, що окреслює **мету статті**, яка полягає у спробі розглянути засоби, необхідні для реалізації цієї тактики у сучасному науково-дидактичному дискурсі у сфері екології. Мета передбачає вирішення **наступних завдань**: визначити засоби реалізації тактики апелювання до авторитету, описати їх риторичні і мовні властивості. **Об'єктом дослідження** виступає науково-дидактичний дискурс у сфері екології, а **предметом** – засоби реалізації тактики апелювання до авторитету у досліджуваному дискурсі.

У сучасних підручниках з екології тактика апелювання до авторитету реалізується у цитатах, посиланнях на автора та його праці, згадуваннях політичних, громадських та релігійних діячів, організацій з охорони навколишнього середовища.

Цитати та посилання – це ознаки інтертекстуальності (термін, запропонований Ю. Крістєвою, яка за основу взяла принцип діалогічності тексту М. М. Бахтіна [Крістєва 2000, с. 429]), яку визначаємо за О. К. Рябініною як екстралінгвальну ознаку дискурсу, що текстуально виражена у тексті-реципієнті елементом або елементами текста-донора [Рябініна 2008, с. 3-4]. Це явище допомагає продуцентів проілюструвати інформацію фактами з праць інших авторів, доповнити її, тим самим підсилити процес її сприйняття реципієнтом, зазначити джерела додаткової інформації для адресата, визначити чітку позицію адресанта щодо певної проблеми. У маркуванні інтертекстуальних зв'язків порушується однорідність текстової канви [Чернявська 2009, с. 199], окреслюються межі між чужим і своїм текстом, коли певний фрагмент знаходиться у фокусі і виділяється серед інших, які його оточують.

Цитати – спосіб інтертекстуальних зв'язків, коли повноцінно запозичується фрагмент тексту-донора та інтегрується у текст-носій [Михайлова 1999, с. 10]. Вони широко представлені у підручниках із екології з перевагою непрямого цитування над прямим (на 100 сторінок тексту зафіксовано 315 випадків цитування, де пряме цитування представлено 72 (22,8%), а непряме – 243 (77,2%) фрагментами). Саме цитування допомагає визначити необхідний контекст знань, важливих для розуміння екологічних процесів та явищ, та здійснює компресію поданої інформації. Джерелами цитування у підручниках з екології є праці відомих екологів та філософів, уривки з екологічних документів, вислови відомих громадських та політичних діячів, твори художньої літератури, в яких освітлюється тема навколишнього середовища. Це підтверджує загальноприйняту думку про гібридний феномен екологічного дискурсу, який вбирає у себе інші типи дискурсів (політичного, художнього, публіцистичного).

Беручи до уваги форму і об'єм цитування, у проаналізованих підручниках виявлено повне цитування – коли в текст-носій повністю інтегрується відрізок тексту-джерела, завершений у смисловому відношенні. Слід зазначити, що термін «повне цитування» є умовним, оскільки він обмежується не лише одним, але й декількома смислово завершеними реченнями. Наприклад, у частині *Green Politics* адресант влучно цитує преамбулу Хартії

Землі, прийняту ООН у Сан Хосе (Коста-Ріка) 2001 року, в якій визначені принципи захисту навколишнього середовища і сталого розвитку: *In the preamble to the Earth Charter, the Earth Council delegates made the following poignant statement: “In an increasingly interdependent world, it is imperative that we, the citizens of the Earth, declare our responsibility to one another, the greater community of life, and future generations. The Earth community stands at a defining moment. Environmental degradation, biodiversity loss, and depletion of natural resources threaten to destroy the ecological systems that sustain life. Injustice, poverty, and armed conflict deepen the world’s suffering. Fundamental changes in our attitudes, values, and ways of living are necessary. A shared vision of basic values is urgently needed to provide an ethical foundation for the emerging world community. Therefore, in a spirit of human solidarity and kinship with all life, we affirm the following principles for sustainable development, which are interrelated and indivisible. We commit ourselves to implement these principles and to create a global partnership in support of their fulfillment”* [Cunningham 2005, с. 563]. Цією цитатою продуцент доповнює раніше подану інформацію щодо розв’язання екологічних проблем, правовим документом підкреслює її авторитетність, що дозволяє йому солідніше виглядати в очах реципієнта. Наголошення на проблемах екології як турботах цілого людства солідаризує адресанта і адресата. Доречним є і розміщення даної цитати в кінці підручника, коли адресат вже ознайомився із поняттями та явищами екології і очікує від адресанта певних порад і підсилення мотивації щодо своїх майбутніх дій.

Також в екологічних підручниках присутнє редуковане (неповне) цитування, коли скорочений відрізок тексту-джерела інтегрується в текст-носії, отримуючи логічне завершення у смисловому відношенні. Наприклад, розглянемо цитату: *The World Bank estimates that nearly 800 million people live in “absolute poverty ... at the very margin of existence”* у розділі *Land Use: Forests and Grasslands* [Cunningham 2005, с. 258], якою адресант акцентує факт політичного та економічного становища у країнах. Використання прикметників-інтенсифікаторів *absolute* та *very* підкреслює експресивність даного фрагменту.

У вищенаведених прикладах прямого цитування присутність джерела цитування створює ілюзію діалогічності і сприяє об’єктивізації викладу матеріалу на відміну від непрямого цитування (інтерпретації), де зникає ця ілюзія і виклад набуває монологічного характеру. Наприклад, розглянемо наступний фрагмент: *In 1968, Garrett Hardin published his classic essay “The Tragedy of the Commons” in the journal Science in which he contended that our inability to solve many environmental problems is the result of a struggle between short-term individual welfare and long-term environmental sustainability and societal welfare. Hardin said that one of the outcomes of the eventual destruction of the commons was private ownership of land, because when each individual owned a parcel of land, it was in that individual’s best interest to protect the land from overgrazing. A second outcome Hardin considered was government ownership and management of such resources, because the government’s authority could impose rules on users of the resource and thereby protect it* [Raven 2010, с. 11].

Наведений уривок містить вказівку на автора цитованого тексту (Гарет Гардін), яку виражено дієсловами розумово-ментальної репрезентації *contended, said, considered*. У цьому фрагменті адресант узагальнює основні ідеї вченого про неспроможність суспільства подолати екологічні труднощі, використовуючи гіпотактичні елементи – складнопідрядні додаткові речення.

Посилання – спосіб інтертекстуального зв’язку, при якому у вторинному тексті відбувається вказівка адресанта на формальну ознаку тексту-джерела (автор, назва, час і місце видання) при викладі певних ідей для валідності та об’єктивності інформації (необхідних для загальної характеристики, ідентифікації та пошуку). На думку В. Є. Чернявської, використання таких маркерів обумовлює процеси інформаційного стиснення і згортання, які постійно відбуваються у науковому пізнанні [Чернявська 1999,

с. 49]. Тут відбувається умовне запозичення, формальна вказівка на паратекст (термін Ж. Женетта) [Genette 1997, с. 102] – оточення, оболонку тексту-джерела: його назву, ім'я автора, вихідні дані.

Посилання у підручниках з екології присутні у самих текстах і списках додаткової літератури. Розглянемо приклад посилання у тексті: *In quantitative terms, micro-organisms are the most important life-forms involved in the environmental degradation of chemical compounds. They are present virtually everywhere in the natural and man-made environment (Schwarzenbach et al. 1993)* [Raven 2010, с. 152], розміщений у розділі *The Natural Environment*, у якому висвітлено роль мікроорганізмів у навколишньому середовищі. Змішане (іменне і адресне) посилання, подане у дужках (*Schwarzenbach et al. 1993*), визначає актуальність і значущість даної праці серед інших робіт. Вона стимулює зацікавлення студента даною проблемою і пошук релевантної інформації за іменем автора. У наступному прикладі: *The first to suggest a keystone role for the large animals preferred by rain forest hunters was John Terborgh (1988), who presented his hypothesis in a provocative essay titled “The Big Things That Run the World”* [Molles 2008, с. 407] бачимо вказівку на автора (*John Terborgh*), рік видання (*1988*) і назву тексту-джерела (*The Big Things That Run the World*). Використання прикметника *provocative* із семою *вражающий, захоплюющий увагу* формує у реципієнта ефект очікування та прогноз щодо твору в цілому.

У межах інтертекстуальних вкраплень адресанти НДД в галузі екології часто надають інформацію про автора цитованого твору, етапи його життєвого шляху, професійного зростання і місце у науковому світі екології, тобто відбувається апелювання до особистих і професійних якостей цитованого автора. Для прикладу розглянемо такий уривок: *Raymond Lindeman (1942) received his Ph.D. from the University of Minnesota in 1941, where his studies of the ecology of Cedar Bog Lake led him to a view of ecosystems far ahead of its time. Lindeman went from Minnesota to Yale University, where his association with G. E. Hutchinson from 1941 to 1942 led to the publication of a revolutionary paper with the provocative title, “The Trophic-Dynamic Aspect of Ecology.” In this paper, Lindeman articulated a view of ecosystems centered on the flows of energy through ecosystems that remains influential to this day. Like Tansley before him, Lindeman pointed out the difficulty and artificiality of separating organisms from their environment and promoted an ecosystem view of nature. Lindeman concluded that the ecosystem concept is fundamental to the study of trophic dynamics, which he defined as the transfer of energy from one part of an ecosystem to another* [Molles 2008, с. 424]. Така інформація сприяє насиченню тексту змістом, значущим для адресата як майбутнього члена екологічної професійної спільноти.

Важливу роль відіграють бібліографічні посилання, які є риторичним засобом, що виконують функцію переконання у підручниках, одночасно збільшують комунікативну глибину повідомлення. Вони дозволяють виявити зв'язки підручників з іншими роботами, допомогти студентів ознайомитись із пріоритетними джерелами екологічної та суміжних галузей. У текстах підручників список додаткової літератури представлений у розділах *Suggested Readings, Further Readings, References* після кожного розділу або в кінці підручника.

Адресанти використовують два шляхи подання додаткової літератури: зазначають автора/авторів, працю, рік та місце видання, наприклад: *Van der Werf, W. (1999). A weighted environmental indicator at Unox: An advance towards sustainable development. In: M. Bennett & P. James (Eds.), Sustainability measures: Evaluation and reporting of environmental and social performance (pp. 246–252). Sheffield: Greenleaf Publishing* [Botkin 2011, с. 205] або після бібліографічного фрагмента додають коротку анотацію, наприклад, *Heinrich, B. 1996. The Thermal Warriors: Strategies of Insect Survival. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. Heinrich combines the knowledge of a scientist with the skills of artist and poet to make the technical details of insect thermal ecology accessible and interesting to general readers. Valuable*

for readers at any level of biological knowledge [Molles 2008, с. 107], де рекламується праця, що підкреслює роль вченого інтригуючими іменниками із семою *виконавець розумово-креативної дії (scientist, artist, poet)*, та характеризує потенційну аудиторію, на яку розрахований даний твір (*Valuable for readers at any level of biological knowledge*). Отже, елементи бібліографії сприяють ефективній інтелектуальній орієнтації адресата: вони надають студентові необхідну інформацію щодо тих питань, які його цікавлять, та допомагають йому в подальшому деталізованому вивченні матеріалу.

Важливим прийомом здійснення тактики апеляції до авторитету є *згадування у підручниках політичних та громадських діячів*, які своїми діями та судженнями позитивно зарекомендували себе в екологічній сфері. Для прикладу розглянемо такий фрагмент: *In 1872, President Ulysses S. Grant established the first national park in the world, Yellowstone National Park. The purpose of the park was to protect the spectacular “curiosities” and natural “wonders” of the geysers, hot springs, and canyons* [Miller 2010, с. 265]. У ньому згадується вісімнадцятий президент США Улісс С. Грант, який заснував перший національний парк у світі Йелоустоун. У наступному прикладі, *In 2003, British Prime minister Tony Blair and Swedish Prime Minister Goran Persson surprised the world (and many of their constituents) by pledging to reduce the carbon dioxide emissions by 60 percent by 2050* [Cunningham 2005, с. 429], продуцент згадує британського і шведського прем'єр-міністрів Тоні Блера і Горана Перссона, які запевнили громадськість у зменшенні викидів діоксиду вуглецю на 60% до 2050 року й імпліцитно наголосили при цьому на зникненні кордонів для екологічних проблем.

У прикладі *In 2002, New York Mayor Michael Bloomberg raised a national outcry by canceling most of the city’s recycling program. He argued that the program didn’t pay for itself and the money should be spent to balance the city’s budget. A year later, Bloomberg relented, and recycling was reinstated for nearly all recyclable materials* [Cunningham 2005, с. 463] адресата інформують про дії мера Нью-Йорка Майкла Блумберга, який спочатку визнав недоцільність програми переробки у місті, але через дії всієї американської нації був змушений переглянути свої дії й повернути програму у суспільство.

Важливим є і *згадування релігійних діячів*, які мають значну роль у сучасному житті суспільства. Наприклад, в уривку *Pope John Paul II and Orthodox Patriarch Bartolomew called on countries bordering the Black Sea to stop pollution, saying “to commit a crime against nature is a sin”* [Cunningham 2005, с. 38] згадуються керманічі на чолі двох основних світових церков християнства: католицької – колишній папа Іоанн Павло II та православної – патріарх Варфоломій, які закликали країни Чорноморського басейну до зменшення забруднення, наголошуючи на гріховності дій проти природи.

У текстах підручників також присутні *згадування про організації міжнародного та національного рівнів*, що займаються проблемами навколишнього середовища. Передусім велику увагу приділено незалежній міжнародній організації *Greenpeace*, що виникла у 1970 році, метою якої стала організація дій для запобігання деградації й руйнування екосистем як регіональних, так і глобальних, а девізом – “Acting locally, think globally!” («діючи локально, мисли глобально!»). За роки свого існування ця організація зробила багато корисного для людства на усій планеті: вона бореться за охорону морських тварин і вод Світового океану, за припинення ядерних випробувань, заборону міжнародної торгівлі шкідливими відходами та інше. У нижченаведеному прикладі *A recent Greenpeace study found that minorities make up twice as large a population share in communities with these locally unwanted land uses as in communities without them* [Cunningham 2005, с. 39] згадується дослідження, проведене Грінпіс щодо ролі національних меншин у заселенні території США (саме афроамериканці, вихідці з Латинської Америки, Азії населяють найбільш забруднені райони).

У наступному прикладі згадується Міжнародна спілка збереження природи і природних ресурсів (головним завданням якої є пропаганда природоохоронних знань,

підготовка фахівців з охорони природи, формування екологічних знань у молоді), створена у 1948 р., та її Червона Книга (створена у 1978 р.), яка постійно поповнюється інформацією про популяції рідкісних і зникаючих видів ссавців, птахів, рептилій, амфібій: *The International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) estimates that about 80 percent to 90 percent of threatened species are under threat because of habitat loss or fragmentation* [Miller 2010, с. 242]. *The IUCN's Red List of Threatened Species reports that about 20% of all known species of mammals are at risk of extinction, as are 12% of known birds, 4% of known reptiles, 31% of amphibians, and 3% of fish, primarily freshwater fish* [Botkin 2011, с. 271].

У нижченаведеному фрагменті подається посилання на дані про зникаючих тварин Всесвітнього фонду охорони дикої природи, заснованого у 1993 році, завданням якого є організація проектів для охорони тваринного світу та природних екосистем, знаходження коштів для їх фінансування, надання допомоги заповідникам, національним паркам: *According to the World Wildlife Fund (WWF), the five most endangered animals in the wild are the Javan rhino (70 left), whooping crane (250 left), California condor (336 left), mountain gorilla (600 left), and the Siberian tiger (700 left)* [Miller 2010, с. 155].

Проте, в підручниках з екології згадуються й організації, безпосередня діяльність яких не пов'язана із охороною навколишнього середовища. У прикладі *By late spring 2003, SARS had spread to two dozen countries; more than 8,000 people were affected and 774 died. Quick action, led by the World Health Organization (WHO), contained the disease* [Botkin 2011, с. 60] йдеться про дії Всесвітньої організації здоров'я для попередження епідемії тяжкого гострого респіраторного синдрому (SARS). У прикладі *According to the International Atomic Energy Agency, worldwide, 107 nuclear power plants were permanently retired as of 2008 (23 of these in the United States), and many nuclear power plants are nearing retirement age* [Raven 2010, с. 272] наведено дані Міжнародної організації з атомної енергетики про закриття атомних електростанцій у світі, що спонукають міжнародну спільноту до пошуку альтернативних джерел енергії.

Висновки / результати і перспективи подальшого дослідження. Отже, дієвість тактики апелювання до авторитету в сучасному науково-дидактичному дискурсі полягає у підсиленні в очах реципієнта керуючої позиції продуцента, його постійному зверненні до думок поважних осіб для верифікації своєї позиції з питань охорони навколишнього середовища. Засоби реалізації цієї тактики (цитати, посилання на автора та його праці, згадування політичних, громадських та релігійних діячів, організацій, які займаються проблемами охорони навколишнього середовища) сприяють розширенню професійної картини світу реципієнта шляхом експліцитного впливу на його інтелектуальну сферу. Перспективи дослідження вбачаємо у детальному вивченні інших засобів реалізації цієї тактики.

Література

- Гнізdechko О. М. Авторизація наукового дискурсу : комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англomовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Гнізdechko Оксана Миколаївна. – К., 2005. – 20 с.
- Костыгина К. А. Интертекстуальность в прессе (на материале немецкого языка) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Костыгина Ксения Александровна. – Санкт-Петербург, 2003. – 23 с.
- Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Ю. Кристева // Французская семіотика : От структурализма к постструктурализму / Пер. с франц., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова. – М. : ИГ Прогресс, 2000. – С. 427-457.
- Михайлова Е. В. Интертекстуальность в научном дискурсе (на материале статей) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолінгвістика, психолінгвістика» / Михайлова Елена Владимировна. – Волгоград 1999. – 22 с.
- Рябініна О. К. Интертекстуальність у дискурсі сучасної української преси: лінгвістичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Рябініна Олена Костянтинівна. – Харків, 2008. – 19 с.
- Чернявская В. Е. Интертекстуальное взаимодействие как основа научной коммуникации / В. Е. Чернявская. – Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУЭФ, 1999. – 209 с.
- Чернявская В. Е. Лингвистика текста : поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность : учеб. пособие / В. Е. Чернявская. – М. : Книжный дом «Либроком», 2009. – 248 с.
- Botkin D. V. Environmental science : earth as a living planet / D. V. Botkin, E. A. Keller. – 8th ed. – John Wiley & Sons, Inc, 2011. – 630 p.

- Cunningham W. P. Environmental science: a global concern / W. P. Cunningham, M. A. Cunningham, Barbara Woodworth Saigo. – 8th ed. – New York : McGraw-Hill, 2005. – 600 p.
- Genette, G. Paratexts: Thresholds of Interpretation / Gerard Genette. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 453 p.
- Miller G. T. Environmental science / G. T. Miller, S. E. Spoolman. – 13th ed. – Brooks/Cole, Cengage Learning, 2010. – 528 p.
- Molles M. C. Ecology : concepts and applications / M. C. Molles. – 4th ed. – New York : McGraw-Hill, 2008. – 604 p.
- Raven P. H. Environment / P. H. Raven, L. R. Berg, D. M. Hassenzahl. – 7th ed. – John Wiley & Sons, Inc, 2010. – 632 p.

УДК 811.111'25.38

ХАВКІНА О. М.

(Запорізький національний технічний університет)

СПОСОБИ КОМПЕНСАЦІЇ АСИМЕТРІЇ КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

Стаття присвячена проблемі асиметричного прояву категорії ввічливості в українській та англійській мовах. У дослідженні пояснено головні причини такої асиметрії у порівнюваних мовах. Запропоновано та проілюстровано основні способи її компенсації при українсько-англійському та англо-українському перекладах.

Ключові слова: ввічливість, асиметрія, компенсація, переклад

Хавкіна Е. Н. Способы компенсации асимметрии категории вежливости в украинском и английском языках в переводческом аспекте. Статья посвящена проблеме асимметрического проявления категории вежливости в украинском и английском языках. В исследовании объяснены главные причины такой асимметрии в сравниваемых языках. Предложены и проиллюстрированы основные способы ее компенсации при украинско-английском и англо-украинском переводах.

Ключевые слова: вежливость, асимметрия, компенсация, перевод

Khavkina O. M. Ways of Compensation of Politeness Category Asymmetry in Ukrainian and English Languages in Terms of Translation. The article deals with the problem of asymmetrical display of politeness category in Ukrainian and English languages. Main reasons for such asymmetry in compared languages are explained. The urgency of the problem under the investigation is given. It is also explained why it is important to understand such difference between the two languages for specialists of different spheres of human activity especially for translators and interpreters. Ways of compensation of such asymmetry of the category mentioned above (at grammatical, lexical and stylistic language levels) are proposed. Among them the following ways and means can be specified: usage of different aspectual-temporal forms of the verbs to make the distance between interlocutors longer and the conversation between them more polite; usage of either singular or plural forms of Ukrainian second person pronoun depending on the interlocutor's age and status; transforming sentence structure from imperative into interrogative one; usage of additional words of politeness while translating guiding inscriptions; application of wide range of affectionate diminutive suffixes in Ukrainian translations; addition of emotional component to formal and categorical cliché instructions. The conclusion was made that some of the compensation ways can be used only in one language. There are also secondary methods of compensation of politeness category asymmetry: formal positivation as a form of antonymous translation, usage of euphemisms, intentionally changed grammatical forms. One of recent tendencies currently observed in making up instructions and warnings in both languages is to make them warmer, more vivid, interesting and closer to recipients via using humour in their texts which makes them less formal in this way. The research also shows that the choice of compensation way depends on the fact into which language the translation is done. The perspective of further investigations in this direction is explained.

Key words: politeness, asymmetry, compensation, translation

Слова Мігеля де Сервантеса Сааведра, автора славнозвісного роману «Дон Кіхот», не втратили своєї цінності і через 400 років: «Ніщо не обходиться нам так дешево і не цінується так дорого, як увічливість». Завжди очевидним був і залишається той факт, що етичні форми різних мов характеризуються надзвичайно важливими тонкощами, які відчутно впливають на формування особисті (як мовної, так і соціальної), на суспільство в цілому, на побудову відношень між його членами. Проте необхідно пам'ятати, що категорія ввічливості реалізується у різних мовах по-різному, і відбувається це через відмінність менталітетів націй, які, зрозуміло, послуговуються кожна своєю мовою. Будь-яке спілкування відбуватиметься ефективніше за умови дотримання певних норм мовного етикету, тобто дотримання загальних правил чемності, а також вираження поваги до співрозмовника.

На жаль, події, що відбуваються в Україні й у світі впродовж останнього часу, показали, як важко інколи знайти спільну мову навіть представникам однієї спільноти, що говорять однією мовою. Ще важче це зробити представникам різних культур, носіям різних мов. В епоху стирання кордонів та світової інтеграції спеціалісту-філологу, перекладачу та й